



Barabás Miklós: Petőfi 1845-ben

Fiatalság mítosza

Ha a költő mítikus lény, költészete pedig mítosszá válik, akkor sorsa egy nép sorsát, költészete pedig egy nép alapvető érzelmi-pszichikai alkotóját fejezi ki. Petőfi: a magyar nép mítosza. Modern történetének kezdetén benne fordul a legközvetlenebbül önmaga felé ez a nép, hogy tisztázza: milyen vonásokkal akarják megkülönböztetni helyét a világban, és milyennek szeretné saját öntudatát, önmaga belső képét.

Petőfi maga az alkotás mítosza: megrendít benne az őserőt, amellyel hozzászeli önmagát a világhoz. Kételemmentes kirobbanásában önmaga lehetőségeit pillantja meg egy egész nép: minden, ami történelméből gerinchajlító reflexzé üledett, Petőfiben az ellenkezőjére fordult, és a változó cselekvés indítékává-okává lett, minden kötöttség a felemelkedés forrásává, minden elnyomás a szabadság lehetőségévé változott költészetében.

Valamit hozzátett az érzelmek és tettek logikájához. Azt a világot, amelyben neki is élnie adatott, kortársainak java része okozatnak látta; az elnyomás keserű, de kényeszerű okozatának. Petőfi viszont egy újabb, a tettekben, a harcban valóságá váló új okozat okának. Hozzáért valamit a logikai lánchoz, és az adottságban lehetőségeket látott; az új valóságot dédelgette, előrehozta, megteremtette; kigyöngyözte a nemlétezőt, a jövőt. És valóságosabbnak tudta érzékelni ezt az új valóságot, mint a már létezőt,

azt a létezőt, amelyben benneragadni annyi, mint a halál.

A tettvégyat kivette a nosztalgia hűvöséből és a teóriák meg a megfontolások ellenére a tettet a létezés egyetlen formájává avatta. A tettben egységesítette a létezést: az emberi élet számára egyetlen lobbanás, és mindenek pusztulnia kell, ami a szabadságot megteremtő cselekvés útjában áll. Az élet a tett mítoszában elveszti tehetetlenségét, és a kényszerűségek halmazából a lehetőségek jelenlétének hordozójává lesz.

Az emberi tett mítosza — a szabadság mítosza: az emberivé humanizált természet és társadalom lélekkel, szépséggel, érzellemmel és eszménnyel átitatott világa.

Petőfi költészete a lét metafizikáját az ittlét fizikájává változtatta, és az ittlétet mint konkrét léte — társadalmi, nemzeti és szerelmi léte — éle- tének szinte természeti részé- ként mutatta fel; az átembere- sített természetet pedig az ittlét szükségszerű keretként kezelve kozmikusá növelte.

Petőfi a konkrét világ konkrét metafizikáját adta nekünk: ezért ismerünk magunkra költészetében. Ha életünkön vagy létünkön egységes képet akarunk, ha dilemmáink egysé- ges megértését kívánjuk, ha szétfűtött érzelmeink számára szilárd támaszt keresünk — hozzá fordulunk.

Az alkotás mítosza vezette ki költészetét a nagyvilágba: az emberi lelki struktúrák

alapvető azonosságai, az emberi lét alapvetően azonos feltételei teszik líráját egyetemes jelen- séggé. Petőfi lírájának belső szerkezete egybeesik a min- denben közös emberi vágyak- akaratok-érzelmei belső erőterével, eszményei pedig az összes népek eszményeivel. A legtöbb ember felfedezi önmagát Petőfiben: mintha saját maga mondaná, mintha saját maga érezné, mintha saját maga sejtene azt, amit a költő sugall számára.

Századunk filozofikus szel- leme Petőfiben minden embe- ri alaptörékvés valamilyen forrását lelheti meg; a még nem atomizálódott egységes emberképet, a sok esetben mi- tologikus erejű egységes vi- lágképet. Az alapvető emberi törékvések hirdetése, a szabadság forradalmi hívása mögött ott éri olvasója a világ tel- jes megértésének sóvárgását: a konkrét létfeltételek elszánt, ha szükséges, akkor halálra szánt bírálata az embert az- zal is szolgálja, hogy a reális szabadság kivívását ez a költészet a szellem teljességében a meghódításával kapcsolja össze.

Az intellektust megrázó költészet az övé: öntörvényeinek logikájával belecsempézi ma- gát az olvasó gondolatkoordiná- tái közé, zenéjének harmó- niáját nem zavarja semmilyen hamis hang, az antihumanus eszmék egyetlen eleme sem. Hangsúlyozottan nemzeti vo- násaival a többi nemzetek al- katóhoz is képes alkalmaz- kodni: az alkotás mítoszában magára ismer a világ. Embe- reket gyűlölni Petőfi nevében nem lehet, de az elnyomást, a szabadság béklyóit — igen.

Petőfi lírája — szabadság- költészet, a tett szabadságá- nak költészete: a szabadság mítosza. Az emberségre ítél- tetett ember örökkévaló lét- feltétele az, hogy minden, amit meghódított, ellene for- dul, ha újabb és újabb hódí-

tással, szakadatlan küzdelem- mel nem igazza le ismét azt, ami látszólag már az övé. Köl- tőnkől erő árad az állandó küzdelemhez, a szabadság sza- kadatlan megszerzéséhez, és ennek az erőnek varázsos hatá- sát csak fokozza nyelve, ez az egyszerű, mindenki számára érthető, néhány találó jelzővel kiépített nyelv, a tiszta embe- ri érzelmek és gondolat sa- langmentes hordozója.

Petőfi nyelve nem a szózu- hatagok erejével hat, nem a képstruktúrák egymást fedő árnyalásával építkezik: a nyelv az ő számára tiszta és egy- értelmű; a rámutatás nyelve: abban is mágius ereje érez- hető, ahogyan pontosan meg- nevezi a dolgokat, és közben az egyszerű fogalmak össze- hangolásával az emberi lét fő dimenzióit sugalló metaforát teremt. Mindenben felszí- vódnak ezek a metaforák, mert mindenkihez szólnak. Népisége nem hogy elszigetel- né, de közösségivé teszi Petőfi nyelvet, amely frissülésre sa- ját logikájának mélyébe bu- kzik alá, hogy önmagából me- rítsen új erőt. Önszépességének kutatásában, a megtalált szép- ség örömeiben az az olvasó is együtt rezdul a költővel, aki egy becsületesen megküzdött fordítás segítségével saját nyelvének új és mégis ősrégi ízeit fedezi fel benne.

Es felfedezi Petőfit az is, akiből a fiatalság baját nem koptatta ki még az idő: a fe- lelősség és a kamaszlobogás, a komolykodás és fenyeget- kes szemnyorítás bámulat- ra és meghökentetésre méltó szintézisében — magára ismer. Lírája a fiatalság mítosza: a dolgok, emberek és világok szakadatlanul megismétlődő állapotát éljük újra benne. Mint a fiatalság mítosza, lí- rája az alkotás és a szabadság mítosza is. Talán éppen ebben van hatásának titka.

BRETTER GYORGY

„Tendresse et extase“

Petőfi univerzális „arriválásának“ (Gaál Gábor mondta így, amikor — bizonyára 1949. táján — éppen erről a témáról beszélgettünk Bukarestben), páratlan és hihetetlen nemzetközi karrierjének a titkát igazából csak egy durva, távolról sem irodalmi művellet árán tudnánk megfejteni: ha néhány órára belehelyettesíthetnénk magunkat a más nyelvű olvasó bőrébe-lel- kébe... Mivel ez lehetetlen, hiába a sok kitűnő részlettanulmány Petőfi külföldi hatásáról, csak bizonytalan megsejtésekre, furcsa és nyugtalanító összefüggések tévoa felismerésére va- gyunk utalva, amelyeknek inkább csak a hatását érezzük, amikor valami ismeretlen bizsergés árad szét a lelkünkben és még könny is szökik a szemünkre, mint például ezeknek a Petőfi-soroknak még gyermekkorunkból ismert szorítására: „s én csügtem ajkán szótlanul, / mint a gyümölcs a fán“. Megint csak egy lelki utalásról van szó, hiszen ilyenkor Édesanyánk jut eszünkbe, s amint nem lehet szavakkal pontosan megfogal- mazni, hogy mit jelent a gyermeknek az édesanya, úgy ez a sejtés is csak lebeg és árad, néha egy ellentétként feldobott gondolat, máskor egy költői megállapítás vagy egy egészen bi- zarnak tetsző, gyökeresen más dimenziók felől közeledő aszso- ciáció nyomán.

Ha kiválogatok az életemből néhányat, legegyszerűbben a be- szélgetés jut eszembe, amelyet még diákkoromban folytattam egy magyarul tudó olasz tanár-újságíróval, de nem Petőfiről, hanem Mörícrről; azaz hogy én beszéltem Mörícrről, s kérdez- tem, hogy miért nem fordítják olaszra, s emlékszem, hogy az Árvácskát idéztem — a vendég meg makacsul Petőfit emleget- te, az ő világát, szembeállítva a Möriczével, amelyet „komor, ködös birodalomnak“ nevezett. „Petőfi è la luce“ — tette hozzá, s én ezt soha el nem felejtettem, mert ezt a szembeállítást — más írók kapcsán is — később is többször hallottam.

De mikor kezdtem igazán megérteni? Le kell írnom ezt az élményt, annyira elemi erejű és megdöbbentő volt a maga váratlanságával és irodalom-idegenségével is, hogy először el is utasítottam magamtól, mint dilettáns képzelgést. Mégis. válla- lom, mert később kaptam hozzá egy fogalmazást is egy ide- gen ajakról, s bár ez is dilettánsnak számít, a spontaneitása szívét szorító. Akkor született az élmény, amikor Szinyei Merse Pál Majálisát néztem, és nem először, hanem ki tudja hányad- szor, amikor már tudtam, hogy édes szédület és megszégyenítő meghatottság fog el előtte, felkészültem rá és eleve kiűzöttem — hiába — ellene. Aztán egyszer csak, miután keresztül-kasul barangoltam a magyar festészetet, megálltam és felkiáltottam magamban: ezt hozta Petőfi a költészetben! Érzem, hogy így kell lennie, ilyesmit sejt meg a más nyelvű olvasó Petőfiben, az élet-áradás teljességét, a vulkanikus fiatalságot, a totális frissességet, a fiatalos forradalmi merészséget, egy új korszak kezdetét olvassa ki belőle, a páratlanul csillogó területet a bo- rongó magyar irodalom kontextusából, a harcban, haza- és népszerűségben, szerelemben egyaránt égre törő lírai gejzirt a hullámos tengerből. Ezt az érzést több mint száz esztendővel ezelőtt, 1857-ben egy ismeretlen francia költő, akit mi csak Pont Ignác kitűnő 1911-es tanulmányából (Petőfi a franciáknál, Petőfi-könyvtár, XVII—XVIII. füzet) ismerünk, Thalès Bern- nard „Au poète hongrois Alexandre Petőfi“ című versében két szóval ragadta meg, amikor a költő lelkéből a „tendresse et extase“-t emelte ki magának a legnagyobb kincsévé. Furcsa ez az elegáns és komoly nyelv, amely szívesen használ ilyen lebegő értelmű és hangulatú szavakat, de a lényegre tud vágni velük, annyira, hogy a fordító zavarba jön: hogyan is magya- rázza? A „tendresse“ helyett nem mondhatunk itt gyöngédséget, bár tulajdon! éppen erről van szó, értsünk inkább valami kris- tályos líraiságot, hogy az igazságot érezzük, az extázist meg hagyjuk meg extázisnak, vagy értelmezzük franciául „trans- port“-ként, a teljes odaadás, belelázás, feloldódás és azonosulás érzékeltetésére. Nincs mindebben semmi gondolati megfontolás, a póznák még az árnyéka is messzire kerül — igen, nem az attitűd kerül a pózt, emez fél tőle! Ezt a bővűs, fényes kört találják meg a mágnesek világszerte s fordultak feléje hibát- lanul. Mi pedig álmélkodás nélkül vehetjük tudomásul, mert hiszen tudjuk, hogy ma is, most is, még mindig és talán örökre: a magyarból Petőfi a legnagyobb.

LŐRINCZI LÁSZLÓ

MARKI ZOLTÁN írásának folytatása a 2. oldalról



világ árvájának érezhette ma- gát. Ne csodálkozzunk, hogy meglepi a világfájdalom is, és hogy az embert önmagában és a szerelemben lenné föl. Nincs barátja sem a fővárosban, vagy alig. Jókaiiban meg bízik, pár hónapja írta hozzá második versét. Nincs barátja, mondom, vagy alig, de ez a néhány ve- zérének tekintik. A Tizek Társasága márciusban már léte- zik, zászlójuk a sajtószabadság mint irodalom, mert tömegek még nem állnak mögöttük. (Majd 48-ban!) A költő mégis

és méginkább a nép, köztük is. A társadalom lassan mozgásba lendül, Petőfi talajra lel, hadi- állásra a harcban. A rajongás is hozzájárul, láthatjuk a Vá- rady Antalhoz intézett versből: „...hinni kezdem, hogy dicső napoknak / Éljük maholnap fé- nyes hajnalát...“

Ime, a vers, mely egyetlen szabadsága volt a soproni ka- tonáskodás ideje óta, éles fegy- ver a kezében. A népdal va- rázsa ott a csillagok alatt a négyökrös szekér utánozhatat- lan zenéjében, ugyanakkor más ritmus lüktet az új költemény- ben. A Tündérvilág, ez a csodá- latos halkság pedig arra ké- pes, hogy az eszmények, mint földöntúli tünemények, csak

elérhetetlen távolokban mu- tassák meg arcukat. Álom, tünemény — mindez a ro- mantika romlatlansága a torz valóság ellenében. Petőfi ro- mantikája — hangulat, szín és dallamosság —, az elegiá- ban sem élettől elszakadt ábr- rándozás. „Ahol vagyunk, ez a föld nem az ég“ — halljuk. Muzsikál, száll, lebeg mindaz az új és más, ami 1845. óta szü- letett. Az Etelke gyermek-tízta trocheusaihoz már gyöngéd- borongó jambusok csatlakoz- tak, a Szeptember végén ana- pesztusait érdemelve: „Kéket mutatnak még a távol erdő / Virító fáj a zöld levelek?“, a Felhők szárnyaló szabadsó- ros egységei, rimellemenye az

Egy gondolat bánt engemet... gondolatainak készit helyet: „Oh fergeteg, / Ki a tornyokat / Eldöntögeted, / Kinek kezében kiskakadt / A tölgy a bérc ke- beléből, / Hol századok óta vé- nül, / Hatalmas fergeteg! / Ki nem szakíthatod / Az emberi szívből a bánatot“.

Magáról beszélt eddig, ha a néppel is... most a nép vele. Es: a válság egy nép szószóló- jából az emberiség átfogásáig vezet. Ez a testvériség juttatja év végére a világszabadság fényébe, mely nem is alszik ki szeméből, csak a segesvári sík- on. Aki szerette, most szeret- hette igazán, egy népmozgalom hajnali lobogásában, amikor a sors tért nyitott neki.

RACZ GYÖZŐ írásának folytatása az első oldalról



vényességet kereste —, hanem szerelmi lírájára, sőt tájleíró verseire is. Ezek legalább ak- kora erővel suhantak át a nem magyarul olvasók lelkén is, mint a magyarokén. Ebben az összefüggésben Petőfinak mindössze két univerzális je- lentőségű előfutára van a ma- gyar líra egén, Balassa és Csok- nai. És követői is kevesen.

Ez a sajátos, józanul világ- irodalmi szegénységnek mond- ható tény nem a magyar iro- dalom tehetszegénységével magyarázható. Petőfihez fog- ható nagyformátumú költő a Petőfi előtti és utáni magyar irodalomban több is volt. A magyar közélet azonban, amely nemcsak termelte a közéleti líra problémáit, de döntően meghatározta költő- ink tehetségének kibomlási kö- rülményeit, izlését és horizont- ját, a történelem csak rit- ka pillanataiban állította költőinket világtörténelmi je- lentőségű feladatok elé. Jel- lemző ebben az összefüggés- ben a reformkor költészete, amely éppen a megfelelő po- litikai közeg hiányában rekedt meg egy jórészt provinciális ízű nemzeti problémákban és egy erőltetett népiesség stí- lusvilágában.

Petőfi kétségtelen „szeren- cséje“ — és a magyar és a világirodalomé is —, hogy olyan történelmi időbe született bele, amely a már jelzett sa-

játos középeurópai fejlődés ál- talános kérdéseit nemcsak fel- vetette és kitermelte, de lét- rehozta azt a publikumot és közéleti szellemet is, amely ezekre nemcsak mint esztéti- kai problémákra rezonált. A múlt század közepén az egész antifeudális Magyarország a Petőfi lényegében polgári de- mokratikus politikai program- jára és előremutató életérzé- seire esküdött.

Az, hogy Petőfi korának leg- olvasottabb költője volt, és mindmáig a legolvasottabb ma- gyar költő és külföldön a leg- ismertebb költőnk, csak kö- vetkezménye a Petőfi világ- politikai aktualitású emberi és költői hitvallásának. Ebben a hitvallásban centrális helyet foglal el Petőfi tudatosan vál- lalt népiessége.

Hangsúlyozni kívánom azon- ban, hogy ez a népiesség, és ebben van világirodalmi je- lentősége, Petőfi koncepciójá- ban a legmagasabb esztétikai igényeket inervaló hitvallás volt — „ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék“ — amely átlépte a szűk formai problémák so- rompóit és mesze túlmutatott a János vitéz formai és népi- tartalmi problémáin. Petőfi népiessége tehát nem az a romlandó anyag volt, amely a népieskedés lehangelő ered- ményeit szülte és szüli a Pe- tőfi-epigonok műveiben.

Jellegzetes ebben az ösz- sefüggésben a Petőfi szerelmi líráját és családi verseit jel- lemző szemlélet. Tipikus pél-

dája ez a „megszüntette-meg- tartásnak“, amelyben a ko- rábbi magyar líra hagyomá- nyai már csak egy soha nem volt költői vízió átírásaiban élnek. Petőfi szerelmi lírájá- ban sokkal kevésbé hangsú- lyozottan van jelen a korábbi magyar lírában jelentkező biedermeieres építkezés, az ér- zelmi élet túlcifrázott, néha a szecesszióit előlegező túlzásai. Hangsúlyozni kívánom azon- ban, hogy ezekben a magyar lírát az erőltetett finomkodás alól felszabadító gesztusában is egy, a történelem által na- pirendre tűzött igényt telje- sített. A XIX. század közepé- re felélenkült magyar tár- sadalmi élet és azoknak a so- cialis lételemeknek a közérzete, amelyekkel Petőfi érintkezett s akiket a polgári demokra- tikus forradalom szele me- gushintott, idegennek érezte és elutasította már a feudális szemérmes finomkodást, a ma- gyar líra kisebb formátumú költőinél ügyeskedő metaforák- ban és az édeskes biedermeie- res hangulatokban intonált verset.

Nem kétséges, hogy Petőfi szerelmi lírája éppen abban, ahogyan lírává nemesítette a szerelmi élet egyetemes em- beri realitását, készítette elő Vajda János mély szenvedélyű szerelmi líráját, majd az Ady Endre minden előző magyar lírikusunknál szókimondóbb szerelmi költészetének erup- cióit.

Petőfi tehát nem a népies- ség rosszul értelmezett stílus- forradalmával vált európai rangú lírikussá a szerelmi lí-

rában sem, hanem tisztító zo- kogaival, amelyben a ko- rábbi magyar líra hagyomá- nyai már csak egy soha nem volt költői vízió átírásaiban élnek. Petőfi szerelmi lírájá- ban sokkal kevésbé hangsú- lyozottan van jelen a korábbi magyar lírában jelentkező biedermeieres építkezés, az ér- zelmi élet túlcifrázott, néha a szecesszióit előlegező túlzásai. Hangsúlyozni kívánom azon- ban, hogy ezekben a magyar lírát az erőltetett finomkodás alól felszabadító gesztusában is egy, a történelem által na- pirendre tűzött igényt telje- sített. A XIX. század közepé- re felélenkült magyar tár- sadalmi élet és azoknak a so- cialis lételemeknek a közérzete, amelyekkel Petőfi érintkezett s akiket a polgári demokra- tikus forradalom szele me- gushintott, idegennek érezte és elutasította már a feudális szemérmes finomkodást, a ma- gyar líra kisebb formátumú költőinél ügyeskedő metaforák- ban és az édeskes biedermeie- res hangulatokban intonált verset.

Elsősorban ezért a szétfe- szítő munkáért nincs szüksége Petőfinak, mint annyi sok más, általunk világirodalmnak érzett írónknak az idő kegyel- mére. Ha Petőfi csak a pol- gári demokratikus forradalom problémáit veti fel, vagy nem lépi túl azt a hangot, amelyet a magyar lírában már ismer- tünk, ma ezt a kegyelmet két- ségtelenül ki kellene könyö- rögönnünk a számára. Legen- dává és mítosszá nőtt alakja, a halála óta eltelt 120 év ta- nulásai bizonyítják — a XIX. századi Magyarországon európai problémákat sodró történelmé- ből — éppen mert a lírai egyetemességű kérdéseket ke- reste, — egyre nagyobbként emelkedik ki a múlt időben.

Petőfi élete és munkássága ma is a legnagyobb magyar irodalmi példa. A hódítás pél- dája, a teremtő zsenialitás pél- dája: élbe futni az időnek, nemcsak problémákban, ha- nem a tükrözés forradalmái- ban is.

Sas a Föltés; hol nem járt senki sem / O arra indul fen- nen, szabadon.